

A hetvenéves Budapest

A jövő, 1943. esztendő, Budapest hetvenéves jubileumát hozza. Magyarországi fővárosa a nagy évfordulót bizonyára megünnepli. Ha derűs, szép, boldog napjaink lesznek a jövő esztendőben, akkor bizonyára fényvel, gazdag ünnepséggel; de ha a kereszténység védelmi harca továbbra is tart, akkor is szívben, lélekben, a mi gyönyörű világvárosunk boldog szeretetével.

A jubileumi esztendő közeledtével azonban — úgy érezzük — a kultúrában olyan magasra emelkedett budapesti közönségnek lélekben és tudásban fel kell készülnie. Ismernie kell a három városból egy várossá lett Budapest történetének azt a részét, amely az egyesítési törekvésekre vonatkozik. Rövid foglalatban nagyon is érdemes foglalkozni a világváros alakulásának ezzel a korszakával. A MAGYAR FŐVÁROS igyekszik ennek a feladatnak eleget tenni és „A hetvenéves Budapest” címmel sorozatba tömöríti az érdekes és megismerésre méltó történeti adatokat.

X.

Buda-Pest, mint az ország fővárosa . . .

A belügyi kormány megtartotta ígéretét, úgy, hogy Pestváros közgyűlése 1870 május 4-ikén Gerlóczy Károly tanácsnok elnöklésével bizottságot küldhetett ki az ország összes törvényhatóságainak rendezéséről készített törvényjavaslat átvizsgálására. A szép tanulmányt, amelyet ez a bizottság alkotott, Gerlóczy Károly, Barna Zsiga, Széher Mihály, Tavaszgy Endre és Csegegy Endre írták alá.

A törvényjavaslat nem keltett megnyugvást. A kormány ugyanis a főfigyelmet a megyékre fordította és meglehetősen mellőzte a szabad királyi városokat. A városokat a javaslat „abba a felette sajnos helyzetbe juttatja, hogy azon autonómiát, melyet egyes falusi községek is élvezni hivatva vannak, a szab. kir. városok azért, mert egyszerűsített törvényhatóságok is, nélkülözni kénytelenek.” A városok adminisztrációja és vagyonuknak hasznosan való kezelése — mondják — a jelenleginél is nehezebbnek, sőt előbb-utóbb lehetetlennek fog bizonyulni. És itt jut kifejezésre a leghatározottabban az egyesítés gondolata:

„A szab. kir. városokra külön törvény alkalmaztassék és ha az országgyűlés a szab. kir. városok iránt e tekintetben kedvezőleg intézkednék, hogy Buda-Pest, mint az ország fővárosa, országos tekintet alá eső különleges helyzete miatt, külön törvény alapján kormányoztassék.”

Megmondják azonban azt is, hogy nincs reményük arra, hogy a Gerlóczy-féle javaslatot az országgyűlés elfogadja, s így megelégednének a szab. kir. városokról alkotandó törvényben egy külön szakasszal.

XI.

Külön törvényt Pestről

Ezt a június 2-ikán alkotott bizottmányi jelentést hat nap múlva a közgyűlés is letárgyalta. A legteljesebb helyesléssel fogadták a kifogásokat, amelyek kimutatják, hogy az ország fővárosának adminisztrációja teljesen lehetetlenné tétetnék. A közgyűlés tehát rendületlenül ragaszkodik ahhoz, hogy az országgyűlés Pestvárosára nézve külön törvényt alkosson. És ezen az alapon megszületett Pestváros törvényhatóságának felirata a képviselőházhoz, amelyben Pestváros törvényhatósága számára külön törvényt sürget.

Ennek a feliratnak egyes klasszikus megjegyzéseit szószerint iktatjuk ide:

A városokat a szorgalmas iparos s a tanulmányozás útján szerzett ismeretei után élő művelt középosztály emelte tisztas állásba s főleg Pest városát nem milliókkal rendelkező egyes lakói, hanem azok juttatták első helyre, kik akár házimunkájukkal, akár szellemi műveikkel járultak a közjólét előmozdításához.

És így sem célszerű, sem kívánatos nem lehet az, hogy oly egyének, kik sok esetben saját farságuk és érdemük nélkül nagy vagyonra tettek szert, gyakran értetlenül rendelkezessenek a város sok fontos ügyeiben, valamint nem kívánatos, de nem is méltányos az, hogy a sokkal alantasabb műveltségi fokozatú álló megyei lakosság miatt a szabad mozgáshoz szokott s a szabadságot minden tekintetben megérdemlő, hazánk jövőjének megalkotására első sorban hivatott városi művelt elem önkormányzati jogaiban megrövidíttessék.

A kormány törvényjavaslatban ajánlott főispáni méltóságot demokratikus alapon fejlett városaink eddig nem ismerték, s nem is óhajtották, hogy ezen intézmény a javaslat értelmében lépjen életbe. A városokat kifelé nem személyesítheti egy nem a hatóság kebeléből választott egyén s tiszteletteljes véleményünk szerint ha a főispáni méltóság megállapíttatik, akkor a főispán csak azon rendeltetéssel bírhat, hogy a kormány és hatóság közti érintkezést könnyítse s a kormány felügyeletét gyakorolja.

De a törvényjavaslat szerint a főispáni hatalom mindent magához ölel. A városokban oly nevezetes teendővel ellátott tanács a javaslatban csaknem

Élesen kikelnek a „hazánk alkotmányos életében eddig ismeretlen” virilis szavazási jog alkalmazása ellen, amely „az értelmiség rovására a hullámzó természetű városi vagyon tulajdonosának érdem nélkül előjogot biztosít.” Itt bátran kimondják, hogy a középosztály tanúsít a közügyek iránt legnagyobb érdeklődést, amivel szemben a nagyvagyonú elem mindig közönyös. De megbontaná a társadalom rendjét is, ha a régi, egészséges állapotok középpontjába a „pénz-zsákkal címzett kaszt”-ot illesztenék bele.

Alapos kifogásaik vannak a választási kerületek felosztásával szemben és a szab. kir. városokban fölöslegesnek tartják a főispáni állást is, de ha mégis kell főispánnak lennie, a polgármester, az első választott tisztviselő lehet csak a közgyűlés elnöke, a község személyesítője, ellenben „határozottan ellen kell mondanunk minden olyan főpolgármesteri hatáskörnek, mellyel a város vagyonának kezelésébe döntőleg befolyhatna, választott tisztviselőket elmozdíthatna, s helyettük másokat nevezhetne ki”.

Kívánják, hogy a szab. kir. városokban maradjon meg a tanács intézménye és annak hatáskörét törvény szabályozza. Majd így folytatja a jelentés: „Azon elvet szem előtt tartva, hogy minden munkás méltó a maga bérére, díjtalan munkát elfogadni minden szab. kir. város óvakodni fog; és tapasztalat után tudva azt, hogy ily ingyen munkálkodás annyit ér, mint bére, a tiszteletbeli állomás egyáltalában eltörölendő volna, már azért is, mert előléptetéseknek az érdem nélküli kegyeknek más érdemes tisztviselő rovására való osztogatására a plauzibilis ürügy eltávolíthatnák”.

elenyészik. A polgármester, ki eddig, mint a városoknak szabadon választott első tisztviselője, állásához mérve a legfontosabb teendővel is bírt, csak végrehajtó organuma lesz a főispánnak. A főispán elmozdítja a szavazattal bíró tisztviselőket, azoknak helyeit hason jogkörrel ellátott egyénekkel tölti be s így illuzóriussá teheti egy tollvonással az egész hatósági életet.

A törvényjavaslat szavazattal ruházta fel a segédtisztviselőket is. Ezen elv két irányban fog hátrányosan hatni. Elsősorban áll az, hogy a tisztviselő a közönség ügyeinek jó és szorgalmas ellátása végett választatik s így ha ő a gyakori közgyűléseken lesz elfoglalva, sem ideje, sem tehetsége nem lehet arra, hogy kötelességének az ügyek elintézése körül megfeleljen. De másrészt gyakorlatilag is sok nehézséggel jár azon elv előléptetése, mert különösen Pest városában az amúgy is nagyszámú képviselőtestület a tisztikar hozzáadásával oly nagy testülettel képezne, hogy annak tanácskoznia alig lehetne.

Végre egy oly elv foglaltatik a törvényjavaslatban, melynek életbeléptetésétől és szabályozásától a legüdvösebb eredmények várhatók. A felelősség elve ez, de oly alakban, mint az a javaslatban jelentkezik, alig kivihető, alig bír értékkel. Mert a főispáni teljhatalom mellett nem képzelhető, hogy az egyes tisztviselő magáért, vagy a törvényhatóság a feleletre nem vonható tisztviselőért szenvedjen s nagyon óhajtott volna, hogy a főispán által kinevezett vagy helyettesített, vagy a főispáni parancsot teljesítő tisztviselőért ne a törvényhatóság, hanem a főispán s a kormány feleljen.